

КНИЖКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ ІМЕНІ ІВАНА ФЕДОРОВА

Серія: «Документальна пам'ять України»

Л. В. Дояр

**КНИГИ І ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ
в історичному контексті:
1965–1991 роки**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 002+050](477)"1965/1991"(02)
Д71

*Ухвалено та рекомендовано до друку Вченою радою
Книжкової палати України
(протокол № 10 від 27 жовтня 2021 р.)*

Рецензенти:

Мураховський А.Л. – кандидат наук із соціальних комунікацій,
заступник директора Книжкової палати України;

Печеніна Н.А. – кандидат історичних наук, доцент, завідувач
кафедри історії Криворізького державного педагогічного
університету.

Дояр Л. В.

Д71 Книги і періодика України в історичному контексті:
1965–1991 роки : монографія / Л. В. Дояр ; під заг. ред.
М. І. Сенченка ; Кн. палата України. – Київ : Видавництво
Ліра-К, 2022. – 224 с. : іл. – (Серія «Документальна пам'ять
України»).

ISBN 978-617-520-258-6

Представлена книга є четвертою в серії «Документальна
пам'ять України». Її вихід спрямований на акцентуацію
книгознавчих досліджень науковців Книжкової палати України
імені Івана Федорова.

Дана робота присвячена дослідженню виданої на теренах
України друкованої продукції, що зберігається у сховищах
Державного архіву друку Книжкової палати України. До видання
увійшли наукові розвідки, написані на матеріалах вітчизняних
книгодруків та республіканської періодики 1965-1991 рр. У
розвідці актуалізовано найбільш вагомі події «брежнєвського» та
«горбачовського» періодів в історії Радянського Союзу.

Книга призначена широкому колу читачів – фаховим
історикам, викладачам вишів, вчителям шкіл та усім небайдужим
до минулого нашого народу.

УДК 002+050](477)"1965/1991"(02)

ISBN 978-617-520-258-6

© Дояр Л.В., 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

ЗМІСТ

Вступ	5
--------------------	---

<i>Друковані видання у майстерні історичного дослідження: думки з авторського досвіду</i>	7
---	---

РОЗДІЛ I

Друковані видання часів неосталінізму (1965-1985 рр.)

1.1. Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами у справі міжнародної презентації видатних особистостей України (1973–1975 рр.) <i>(за матеріалами річних зшитків «По Радянській Україні»)</i>	15
1.2. Епоха «prosperity» на сторінках республіканського журналу «Економіка Радянської України» (1965–1970 рр.).....	31
1.3. Сільськогосподарська п'ятирічка в УРСР: гортаючи сторінки «Хлібороба України»	45
1.4. Регіональна економіка в УРСР: криворізький приклад самодостатнього виробничого циклу	56
1.5. Ідеологічні хитання Компартії України: радянське українофільство Петра Шелеста	62
1.6. Українська культура у призмі радянських ювілеїв 1967–1977 рр. <i>(за матеріалами республіканського журналу «Соціалістична культура»)</i>	72
1.7. Зоряний час українського радянського спорту (1970-ті рр.)	91
1.8. Енциклопедичний бум в Радянській Україні: етапний злет київського краєзнавства.....	108

РОЗДІЛ II

Друковані видання часів «перебудови» (1985-1991 рр.):

Україна за крок до незалежності

2.1. «Комуніст України»: рефлексії на суспільно-політичні трансформації та реформу КПРС.....	120
--	-----

2.2. Український історичний журнал: зміна контентів та оціночних суджень	137
2.3. Чорнобильська трагедія на сторінках «Журналіста України»	156
2.4. Літературно-художні альманахи УРСР на зорі незалежності: публіцистичний аспект	167
2.5. Журнал «Політика і час» у пошуку нових конфігурацій державного життя України	178
<i>Список скорочень</i>	185
<i>Список посилань до розділів</i>	187
<i>Іменний покажчик</i>	200
<i>Додатки</i>	209

ВСТУП

Підготовлена нами книга присвячена унікальному періоду в житті радянських людей, адже, останні десятиліття існування СРСР суттєво відрізнялися від усіх попередніх етапів. У сумне минуле відійшли роки правління Йосипа Сталіна – одночасно з тираном у небуття канули сувора виробнича і побутова дисципліна громадянина, жорстокі методи покарання не тільки за скоєні злочини, але й за найменші провини і випадкові помилки. Внаслідок десталінізації ідеологічний контроль за суспільством нарешті втратив ознаки фанатичної відданості – громадяни та їх керуючі владні інституції, не домовляючись і побільшості маскуючи свою внутрішню сутність, почали жити у вигаданій, театральній реальності, а езопівську мову розуміли на усіх суспільних рівнях і щаблях – недарма зазнав розквіту, набув шаленої популярності жанр естрадної сатири, і саме в СРСР народилися клуби веселих та винахідливих. З психіатричної точки зору, радянська спільнота перебувала у стані роздвоєння особистості, з позицій моралі – у суспільстві запанувала «double moral». Справжній стан речей старанно приховувався, глибока системна криза не визнавалася, між тим, високий рівень освіти радянських людей давав можливість усвідомлювати увесь трагізм існуючих протиріч між агітаційними гаслами і реальною ситуацією у державі. Власне, на тлі цієї нещирості і блюзнірства у суспільстві поширилися висловлювання на кшталт, «Сталіна на Вас немає», «За Сталіна за таке вже б розстріляли». Відповіддю на цей запит суспільства стала ідеалізація постаті генералісімуса у радянському кінематографі, літературі, театрі тощо. На побутовому рівні у якості очевидного виклика суспільному відчаю використовувалися фото Сталіна на лобовому склі автомобілів – найчастіше такі світлини можна було зустріти на найдешевшій марці вітчизняного авто – «Запорожці».

Моральні збочення тієї епохи знайшли відбиток у крилатих висловлюваннях типу: «Де б працювати, аби не працювати», «Ми не крадемо у держави, а відновлюємо справедливість за недоплачене нею». Окрім того, у радянському суспільстві

набули поширення ідеологічно небезпечні, по суті, зрадницькі щодо відданих попередніх поколінь, збудувавши кіркою і лопатою велику індустріальну країну та здобувши Велику Перемогу у Другій світовій війні, захоплення атрибутами матеріальної культури Заходу. Боротьба з речизмом на виховних годинах у школі в очах радянських підлітків апіорі програвала американським лейблам на джинсах та бажанню мати японський касетний магнітофон. Нестача неонових вогнів і яскравих обгорток у радянському побуті призвела до того, що здобутки попередніх поколінь охаювалися і невілювалися, а разом із їх знеціненням в атрибутивне існування поступово переміщувалося й поняття радянського патріотизму. Саме тому, з таким одноголосним піднесенням суспільство поставилося до проголошеної у 1985 р. М.С. Горбачовим «перебудови» – страждаючим від знецінення радянських здобутків це давало надію на економічне і моральне оздоровлення держави, а антирадянськи налаштованим громадянам СРСР – сподівання на омріяне входження у лоно цивілізованих країн. На розі ж своєї руйнації Радянський Союз являв собою розпечений котел з розчарованих, зневірених людей...

Водночас, 60-80-ті роки минулого століття були періодом зростання матеріальних статків, періодом соціального благополуччя і захищеності, періодом непідробних посмішок на першотравневих демонстраціях і фотографіях зі спекотного кримського відпочинку, що і досі підживлює ностальгічні почуття народжених в СРСР громадян незалежної України.

Інакше кажучи, досліджувана у даній книжці епоха є складною і дотепер нез'ясованою. Представленою розвідкою, за допомогою вітчизняних друків 1965-1991 рр., авторка прагне розкрити особливості цього етапу в історії українського народу.

ДРУКОВАНІ ВИДАННЯ У МАЙСТЕРНІ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ДУМКИ З АВТОРСЬКОГО ДОСВІДУ

Представлена книга є останньою у серії «Документальна пам'ять України», тож, вочевидь, настала черга для певних узагальнень і підсумків. Нарешті, читачеві слід пояснити наші авторські підходи та принципи у висвітленні друкованого ретроконтенту.

Варто нагадати, що в радянській освіті, здобуваючи фах історика, випускники вітчизняних класичних університетів неодмінно засвоювали важливий дослідницький принцип, а саме, перш за все, спиратися на первинні (архівні) джерела. При цьому, вже надруковані архівні документи, що складали зміст відповідних, як правило, тематичних збірок, розглядалися як широко відомі і в розвідницькому рангу займали дещо нижчі позиції. Інакше кажучи, історичне дослідження, перш за все, хизувалося кількістю задіяних і опрацьованих архівних джерел. Ще нижчу сходинку у дослідницькому переліку займала література – вона поділялася на кілька розрядів і, принаймні, у історичних дисертаціях сприймалася як допоміжний масив. Даний підхід панував кілька десятиліть і призвів до затвердження дещо легковажного ставлення до друкованих видань як до джерел науково вагової інформації – пальма першості у дисертаціях, за виключенням історіографічних, відводилася архівам. На наш погляд, ця легковажність дорого коштувала нашій духовній спадщині. В умовах масової освіченості і розквіту історичних галузей накопичилися «захмарні гімалаї» книго- та періодичних друків, які, на сьогоднішній день, потребують не тільки ретельного, але й термінового опрацювання та осмислення. Справа у тому, що, захопившись, безумовно, важливою архівістикою, дослідники загубили зв'язок з теоретичними міркуваннями та практичними висновками кількох поколінь своїх попередників. І річ іде не тільки про малозначущих, нікому невідомих авторів, але й про таких метрів української історії, як, наприклад, Михайло Сергійович Грушевський. Здається, що про засновника наукової

концепції історії України нам відомо усе, а між тим, наша авторська стаття у рубриці «З полиць Книжкової палати» у парламентській газеті «Голос України» (№ 12 від 22.01.2020) серед багатьох інших публікацій неочікувано викликала найбільший резонанс. У чому ж справа?! Варто розібратися і дати відповіді, у тому числі, й на незручні запитання.

Загалом, абстрагуючись від даного конкретного випадка, адже мотиви кожного окремого читача нам все ж таки невідомі, слід наголосити на тому, що у ставленні до збереженої у кілометрових сховищах Книжкової палати України національної духовної спадщини спостерігаються неприйнятні дослідницькі підходи, а саме: забуття дослідницьких констатацій минулих часів та вкрай вибіркове використання наявного контенту. Попри обов'язкові рефрени стосовно об'єктивності та всебічності розгляду, впродовж десятиліть, рахуючи й період розвитку України після проголошення незалежності у 1991 р., відбувалося й продовжує відбуватися сегментоване вивчення набутків попередників. З міркувань зовнішньої та внутрішньої цензури, вподобань та симпатій самих дослідників і, не в останню чергу, через грандіозність накопиченого багато важливого залишається непоміченим, відстороненим, загубленим у стосах паперу, відкладеним у довгу шухляду. Та, якби там не було – невинне забуття чи навмисне ігнорування – але вибіркковість у вивченні національної друкованої спадщини завдає непоправної шкоди нашому сьогоденню і, безумовно, негативно впливає на наше майбутнє.

Зазначена тенденція, вочевидь, є негативною і потребує негайного подолання. У цій важливій справі, на наше глибоке переконання, унікальним потенціалом володіє саме Книжкова палата України, де впродовж століття друки українського походження фондувалися за ексклюзивним, ніде не вживаним правилом. На відміну від усіх установ, де встановлено бібліотечні полиці та складено алфавітні та тематичні каталоги для користувачів, Книжкова палата України імені Івана Федорова від моменту свого заснування складає і володіє єдиним у нашій державі порічним (!) каталогом усіх виданих на українських теренах друків (книжкових, журнальних, газетних, аркушевих (текстових та зображувальних (плакати, листівки, мапи)) тощо. Не менш унікальним науковим здобутком є також

каталог видавництв (!). Саме цей потенціал вирізняє дану установу на тлі інших, на перший погляд, подібних за призначенням.

Наявність порічного та видавничього каталогів надає науковцям Книжкової палати України величезні дослідницькі переваги. На відміну від усіх інших пошуковців ми у змозі розвідати та встановити особливості розвитку друкарської справи у певний конкретний час, досягнути її масштаби, напрямки, домінанти, запити, дослідити усі супутні персоналії авторів, фігурантів, подробиці та деталі подій у їх чіткій хронологічній послідовності.

Усвідомивши названі переваги, ми започаткували власний дослідницький проект, що ґрунтується на порічному принципі вивчення наявного друкарського масиву. Проведена впродовж кількох років робота знайшла відображення у розвідницькій серії «Документальна пам'ять України». На даний момент остання представлена трьома випусками «Книг та періодики України в історичному контексті»: перший охоплює 1917-1928 рр. [2], другий – 1929-1945 рр. [3], третій – 1946-1964 рр. [4].

Слід наголосити, що названі праці презентують діяльність усього колективу Книжкової палати України, що впродовж століття вирізнявся високим рівнем своєї кваліфікації, фаховості і, що головне, відданості справі. Достатньо згадати жакливі часи нацистської окупації, коли у захопленому ворогами Харкові тогочасному директорові установи І.З. Севаст'янову ціною втрати репутації вірного комуніста-ленінця вдалося зберегти цінні, неєвакуйовані на Схід СРСР, фонди [5, с. 56-57]. Варто також вклонитися працівникам повоєнних часів, яким довелося повертати до життя увесь складний механізм збереження друкарської продукції, а саме: переіндексовувати увесь книжковий фонд відповідно до таблиці десяткової класифікації Русінова, скласти новий систематичний каталог з урахуванням повернутих в Україну 70-ти тисяч карток, вкрадених і вивезених до Рейху нацистами, втілювати амбітний проект «Бібліографія української книги», скласти різноманітні довідниково-бібліографічні покажчики тощо. Отже, написання даних монографій стало можливим завдяки сумлінній роботі тисяч людей, яких авторка абсолютно щиро вважає своїми співавторами. «Батьком» даного дослідницького проекту, без

перебільшення, є нинішній директор нашої установи, професор М.І. Сенченко, який ще чверть століття тому, у далекому 1996 році, говорив про виняткову роль Книжкової палати України у збереженні документальної пам'яті українського народу [1, с. 2].

У наших розвідках з серії «Документальна пам'ять України» ми наполегливо доводимо важливість ретроконстатацій у науковому полі історії. Останні, на нашу думку, мають бути дослідницьким постулатом. На наше переконання, вимога фахових видань використовувати публікації лише за останні п'ять років є очевидно хибною, адже ми, фактично, назавжди втрачаємо колишні дискурси і контенти, відправляючи їх у небуття. Безумовною помилкою є і інший дослідницький підхід – коли наукові праці «похилого віку» споживають лише у якості джерельної бази. Але піком дослідницьких порушень для історика, на наше глибоке переконання, є вибірковий підхід до наукових праць. Суспільно-корисний, політично доцільний, кон'юнктурний аналіз розвідницької спадщини попередників поширюється, навіть, на загальновідомих метрів, не говорячи вже про постаті скромнішого масштабу. Ми вбачаємо свій обов'язок у тому, щоб реанімувати і донести до сучасника позиції та аргументації колишніх дослідників.

Запропонований нами порічний принцип опрацювання вітчизняних друків, на наш погляд, забезпечує укладання посправжньому повноцінної, без будь-яких купюр та вилучень, історії українського народу, у висвітленні якої, на превеликий жаль, спостерігається відверта заангажованість та орієнтація на міфологізацію. Порічний масив українського друкарства, на наше глибоке переконання, становить не тільки потужний, але й унікальний дослідницький потенціал, адже, дозволяє вивчати думку (наукову, публіцистичну, творчу тощо) у її динаміці, у її миттєвій рефлексії на усе, що відбувається навколо. Порічний аналіз фондів, що зберігаються у Державному архіві друку Книжкової палати України допомагають, на наш погляд, впорядкувати і суттєво доповнити контент нашої вітчизняної історії, адже перегляд подій у режимі літопису дозволяє дотримуватися традицій збереження інформації (деталізації, персоналізації, аналізу супутніх та похідних даних тощо). Принцип порічного аналізу дозволяє відчувати подих окремо

взятого моменту буття, виокреслити вагомий фрагмент із великого епохального полотна нашої історії, показати безпосередні суспільні рефлексії на події, що відбувалися, зафіксувати притаманні даному періоду інтерпретації та оціночні судження щодо історичного минулого українського народу. На наш погляд, дослідження порічних зібрань дозволяє уникнути історіографічної фрагментарності, допомагає реанімувати забуті констатації, актуалізувати розвідницькі позиції наших попередників і, тим самим, поновити втрачений із ними науковий зв'язок. Поза зазначеним принципом, забезпечення безперервності дослідження нашого історичного минулого, дотримання обов'язкових наукових вимог об'єктивності та всебічності, на наш погляд, є неможливим, що, у свою чергу, загрожує вкрай небезпечним для української політичної нації безпам'ятством.

Варто нагадати, що в еволюційному розвитку людини особливе місце займає поява мови, втіленої не у схвальних чи погрозливих жестах архантропів чи палеантропів, а у слові, вимовленому людиною розумною. Поява слова забезпечила перехід людини від дикості до варварства та обумовила покрокове наближення людської спільноти до цивілізації. Артикульоване в усній формі слово знайшло своє втілення у писемності, з якою, власне, і пов'язаний новий щабель у розвитку людства. Писемність, як універсальний фіксатор усіх проявів людської життєдіяльності, від моменту своєї появи забезпечує збереження накопиченого людством досвіду і, у цьому сенсі, є хоч і неєдиним, але невід'ємним механізмом для здобуття історичних знань. За великим рахунком, увесь написаний людством загал являє собою дослідницьке джерело з історії. Хто б і про що не писав, у якому б літературному жанрі чи у якій науковій галузі, всеодно відображає певний етап історичного розвитку світу. Отже, історичний вимір написаного, а тим більше друкованого слова є всеохоплюючим і визначальним...

Власне, спираючись саме на цю константу, авторка і здійснювала порічний аналіз вітчизняних друкованих видань, що зберігаються в архіві Книжкової палати України – державної установи, яка уміщує найбільшу у світі колекцію друків, що видавалися на українських теренах, починаючи з 1917 року.

Головним завданням зазначеного проекту стало встановлення друкованих рефлексій на найбільш значущі історичні події, що їх переживав наш народ, та проведення книгознавчих досліджень методом історичного контент-аналізу. У якості першоджерел до написання розвідок було використано різноформатні друковані видання УСРР-УРСР: книги, періодичні і продовжувані видання (збірники наукових праць, щорічники, довідники, журнали), газети, друкована продукція образотворчого змісту, плакати, мапи, ноти, аркушеві видання тощо).

Перша книга серії уміщує два розділи, один з яких присвячений друкам воєнно-революційних часів 1917-1920 рр., а другий – друкам Радянської України 1921-1928 рр. Спираючись на літературу доби національно-визвольних змагань, авторка, перш за все, намагалася відтворити багатосуб'єктну панораму революційних та воєнних подій, але, разом із тим, й показати тогочасне друкарство в усьому його розмаїтті. Досліджуючи друкарську продукцію 1921-1928 рр., ми розглянули найбільш вагомі події історії УСРР доби НЕПу, зокрема, голод 1921-1923 рр., ліквідацію неписьменності, кампанію коренізації (українізації) тощо. Слід підкреслити, що найбільш характерними для історикомісних праць 1917-1928 рр. були видання у жанрі «нон-фікшн», тобто твори документального змісту. Без перебільшення, можна стверджувати, що увесь тогочасний друкований наратив становив суцільний і величезний за обсягом меморат. Загалом, це пояснюється тим, що перше після революційних потрясінь 1917 року десятиріччя було сповнене подіями світового масштабу та швидкими внутрішніми змінами у розвитку України. Фактично, впродовж незначного відрізка часу у житті українського народу відбулися карколомні, неймовірні і, у певному сенсі, дивовижні події, свідки і учасники яких поспіхом, але не без творчих успіхів артикулювали їх на папері.

Друга книга серії також складається з цілком академічних для історії України як навчальної дисципліни розділів. Перший з них охоплює друки 1929-1939 рр. і розкриває актуальні для тієї доби процеси форсованої індустріалізації, колективізації селянських господарств, голодомору 1932-1933 рр., сталінських репресій тощо. До другого розділу увійшла друкована продукція УСРР часів Другої світової війни (1939-1945 рр.), що

розповідала про входження західноукраїнських земель до складу Радянської України, про наукові здобутки українських вишів станом на 1941 р., про діяльність Академії Наук УРСР в умовах евакуації, про агітаційно-пропагандистську роботу Компартії України у роки війни тощо. Контентно, найбільш вживаною у другій книзі стала наукова та навчальна література і друки громадсько-політичного характеру, але, у розкритті окремих сюжетів було використано й маловідомі меморати.

Застосовуючи метод контент-аналізу було проведено порічний аналіз книгодруків та періодики, що стали предметом дослідження нашої третьої книги. Родзинкою даного випуску стало цілеспрямоване залучення матеріалів фонду образотворчих видань, що зберігаються у сегменті 1953 р. і віддзеркалюють події доленосного для СРСР року, який після смерті Йосипа Сталіна поділив радянську історію, буквально, навпіл: за життя тирана панував режим жорсткого тоталітаризму, а після його кончини розпочалася лібералізація, яку, за прозаїчним висловом Іллі Еренбурга від 1954 р., дотепер називають «відлигою».

Третя книга у серії «Документальна пам'ять України» також поділена на два розділи, що охоплюють 1946-1964 рр. Перший розділ (1945-1952 рр.) присвячений друкам пізньої сталінської доби і, з урахуванням того факту, що територія України була звільнена від загарбників восени 1944 р. і 1945 р. став першим повоєнним роком у її історії, авторка використовувала й матеріали цього року видання. Інакше кажучи, переможний 1945 р. у якості хронологічної межі фігурує як у другій, так і у третій книгах даної серії, що на нашу думку, виглядає цілком логічно. Другий розділ (1953-1964 рр.) присвячений періоду правління М.С. Хрущова, що позначився великою кількістю реформ і вніс серйозні зміни у життя як всієї країни, так і Української РСР.

Заключна четверта книга охоплює останні десятиліття в історії Радянської України і поділяється на два розділи. Перший (1965-1985 рр.) висвітлює події кульмінаційного етапу у розвитку СРСР, коли країна загалом і республіка зокрема набули найвищих показників у ключових галузях, коли, у порівнянні з попередніми періодами, відчутно зріс індекс народного благополуччя. Найвагомим здобутком цієї доби стала 8-ма

(«золота») п'ятирічка у всесоюзному народному господарстві, яка, у купі з успішно виконаним 9-им п'ятирічним планом, дозволила конституційно закріпити принципово нове положення у теорії наукового комунізму – тезу про «розвинутий соціалізм». Другий розділ книги охоплює 1985-1991 рр., коли Радянська Україна блискавично швидко пройшла шлях від життя у складі федерації до проголошення власної незалежної держави.

Загалом, підсумовуючи зроблене, варто пам'ятати, що історичний контент вітчизняного друкарства є багатющим, сповненим надзвичайно цікавими констатаціями, багато з яких дотепер зберігають свою актуальність. На сторінках наших книг допитливий читач знайде огляд наукових розвідок, публіцистичних праць, мемуарів, художніх творів і т.ін., що віддзеркалюють найбільш значущі події в історії українського народу. Деякі з опрацьованих нами друків на сьогоднішній день є бібліографічними раритетами.

РОЗДІЛ І

ДРУКОВАНІ ВИДАННЯ ЧАСІВ НЕОСТАЛІНІЗМУ (1965-1985 РР.)

1.1. УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ДРУЖБИ І КУЛЬТУРНОГО ЗВ'ЯЗКУ З ЗАРУБІЖНИМИ КРАЇНАМИ У СПРАВІ МІЖНАРОДНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ВИДАТНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ УКРАЇНИ (1973-1975 рр.) (за матеріалами річних зшитків «По Радянській Україні»)

Як розповідалося у наших попередніх книгах з серії «Документальна пам'ять України», УСРР (аббревіатура була чинною до січня 1937 р.) втратила своє зовнішньополітичне відомство з моменту утворення Радянського Союзу, а відновлення Наркомату закордонних справ УРСР відбулося лише у 1944 р. Тож, понад десятиліття Україна була відсторонена від міжнародної політики. Разом з тим, перебуваючи за широкими дверима світу, УСРР-УРСР, тим не менш, мала достатньо великі вікна для спілкування з народами і континентами. Про замісну зовнішньополітичну функцію Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС) авторка писала у другій книзі даної серії, наразі, мова піде про діяльність Українського товариства дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами (УТДКЗ). Останнє було засновано у 1926 р. у Харкові і під оновленою у 1992 р. назвою «Товариство зв'язків з українцями за межами України» продовжує діяти дотепер. Інакше кажучи, названа організація пережила усі складні періоди історії України ХХ століття і на етапах відсутності власного МЗС своєрідним чином виконувала комунікативну функцію між Україною та світом.

Ясна річ, що діяльність УТДКЗ перебувала під контролем Комітету державної безпеки (КДБ), разом з тим, працюючи у межах дозволеного, організація проводила надзвичайно важливу роботу. На підставі рукописного видання «По Радянській Україні», що зберігається у фонді періодики Державного архіву друку Книжкової палати України імені Івана Федорова, можна зрозуміти, який вагомий внесок у популяризацію України у світі здійснювала УТДКЗ.

Прес-бюлетень «По Радянській Україні» виходив щомісяця 6-ма мовами (українською, російською, англійською, французькою, іспанською, німецькою) у рукописному вигляді і безкоштовно розповсюджувався за письмовими замовленнями закордонних адресатів. Останні повідомляли про своє бажання отримати примірник за адресою: Українська РСР, Київ-21, вул. Кірова, 32 (сучасна назва вул. Грушевського). Отримавши рукопис, адресат мав право публікувати уміщені у ньому матеріали у будь-яких виданнях за кордоном – єдиним проханням відділу преси та інформації УТДКЗ було повідомляти про вчинену публікацію, її обсяг (повне чи часткове використання) та надсилати примірник видання, у якому здійснено оприлюднення матеріалів зі щомісячника «По Радянській Україні».

Звертаючись до адресатів напередодні Нового 1976 року, відділ преси та інформації УТДКЗ закликало до більш тісного співробітництва у підготовці видання: «Шановний адресате! Ви одержали дванадцятий, останній у цьому році номер прес-бюлетеня «По Радянській Україні». Нам цікаво знати, наскільки корисними були для Вас матеріали нашого видання. Які статті, інформації Вам найбільше запам'яталися? Про що Ви хотіли б прочитати у прес-бюлетені в 1976 році? Будемо щиро вдячні, коли час від часу будете повідомляти, які матеріали Ви використали, висловлювати свої побажання і зауваження щодо змісту матеріалів, їх жанру та ілюстрування. Це допоможе нам повніше задовольнити Ваші запити» [20, с. 29].

Прес-бюлетень «По Радянській Україні» виходив у Києві без зазначення тиражу і редакційної колегії. Номер, рік, місце видання та зміст подавалися на першій сторінці. Як правило, прес-бюлетень уміщував 5-6 статей і розділ цікавинок під

назвою «Події, факти». Видання мало тверду обкладинку білого кольору з емблемою у верхньому правому куту титульного аркуша. На емблемі було зображено земну кулю, оповиту трьома рядками напису «Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами». Нижня частина титулки містила кольорову назву «По Радянській Україні». Персоніфікувати творчу групу видання дозволяють лише імена, зазначені під шанобливим зверненням до адресатів. До листопада 1973 р. відповідальним редактором прес-бюлетеня був Юрій Волощук, надалі, у межах досліджуваного нами періоду 1973-1975 рр., посаду обіймав Дмитро Онкович. Редактори видання часто змінювалися. Так, у 1973 р. це були: Юрій Работя (№ 1), Наталія Мілодан (№ 2), Вітольд Кирилюк (№№ 3, 5-11), Олена Михайленко (№№ 4, 12); до березня 1974 р. редактором продовжувала працювати Олена Михайленко, у квітні 1974 р. функцію редактора виконала Людмила Кримчук, а з травня 1974 р. посаду на тривалий строк обійняв Микола Петросюк.

Дописувачами прес-бюлетеня «По Радянській Україні» були партійні лідери, державні чиновники, керівники підприємств і установ, науковці, освітяни, представники різних галузей мистецтва, літератори, журналісти тощо. Широке коло залучених до авторства людей забезпечувало всебічне висвітлення життя Радянської України. Окрім того, безумовним позитивом видання була його схильність до персоніфікації описуваних подій. Власне, завдяки цьому, прес-бюлетень «По Радянській Україні» здійснив вагомий внесок у міжнародну презентацію видатних особистостей України. Світ пізнавав нас, а нам було таки чим пишатися.

Загалом, на сторінках видання подавалася різноманітна інформація. Читачі могли дізнатися про перебіг Великої Вітчизняної війни (у 1975 р. СРСР відзначав 30-річчя Перемоги) та познайомитися з найбільш вагомими здобутками УРСР. Але найвиразнішим напрямком в роботі прес-бюлетеня був біографістичний. При цьому, світової популяризації зазнавали не тільки суспільновідомі особистості, але й звичайні пересічні громадяни УРСР, які демонстрували найкращі людські якості – працелюбність, відданість своїй справі, наполегливість у

досягненні мети, рішучість, стремління до особистісного і професійного зростання. За нашими спостереженнями, прес-бюлетень «По Радянській Україні» був чи не єдиним виданням в УРСР, де не випиналася партійність фігуранта розповіді – цей аспект у відношенні до конкретних осіб старанно оминався, вочевидь, що свідомо замовчувався, хоча у загальних матеріалах про визначальну роль КПРС у суспільстві, безумовно, йшлося.

Найбільшу увагу журнал зосереджував на висвітленні життєвих шляхів людей, діяльність яких була пов'язана з роботою в особливо відповідальних умовах у будь-яких сферах життя. За авторськими підрахунками, впродовж 1973-1975 рр. на сторінках прес-бюлетеня «По Радянській Україні» було презентовано близько 80-ти імен гідних синів і дочок України – і це рахуючи лише тих, про кого написані великі за обсягом матеріали. А було чимало текстів, де названі імена супроводжували стислі коментарі – їх енциклопедичний формат також надавав читачам певну інформацію і сприяв розширенню уявлень про людський потенціал тогочасної УРСР.

Задля успішного проведення контент-аналізу зазначеного видання варто його класифікувати у контексті порушеної проблеми дослідження. У загальному вигляді, біографістика прес-бюлетеня «По Радянській Україні» поділяється на дві великі групи, а саме, матеріальна та духовна сфери. Не важко здогадатися, що редколегія видання надавала перевагу представникам духовної сфери. Окрім того, що остання є більш індивідуалізованою, а значить, привабливішою як для читачів, так і для дописувачів, домінування духовного над матеріальним пояснювалося економічним і технологічним відставанням світу соціалізму від світу капіталізму. Виходячи з цього, потрібно було демонструвати переваги соціалізму на більш ірраціональних речах. Напевно, спрацьовував і фактор «топ-сикрет», адже, незважаючи на тогочасне послаблення міжнародної напруженості, в економіці СРСР превалював військово-промисловий комплекс, тож, герої цієї сфери не були інформаційно відкритими людьми. Однак, попри ці перестороги, на сторінках видання «По Радянській Україні» фігурувало чимало працівників важкої промисловості, машинобудування, хімічної промисловості, транспорту тощо. Так, у січневому номері за